

Treća migracija

Mirjam Karoly

Migracija u sklopu regrutovanja „stranih radnika” | Odlazak na Zapad – pad „gvozdene zavese” | Traženje političkog azila – migracija sredinom 90-ih godina | Rat u bivšoj Jugoslaviji koji je doveo do izbeglištva | Biti emigrant u stranoj zemlji

➤ *Posle prve pojave Roma u Evropi i talasa emigracije posle ukidanja ropstva u Rumuniji („Druga migracija”, oko 1850. godine), poslednji emigracioni talas Roma iz istočne u Zapadnu Evropu dogodio se u drugoj polovini XX veka. Ova „treća migracija” mora se posmatrati u kontekstu spoljnih faktora: rat, političke promene i ekonomske krize doveli su do toga da mnogi napuste svoje zemlje porekla, a u slučaju Roma, ovome se mora dodati i masovni rasizam i diskriminacija u svim oblastima života.*

UVOD

Do današnjeg dana slika o „Cigani-ma” formirala se na osnovu romantički transformisane ideje o „slobodnom”, „lutajućem” načinu života. Romi su smatrani „veoma pokretnom” populacijom koja „lako migrira”. Međutim, najveći deo Roma je danas sedentaran. Zbog toga se migracijski talasi Roma u drugoj polovini XX veka mogu opravdati spoljnim faktorima, kao što je rat, politička i ekonomska nestabilnost, rasizam, diskriminacija ili sistematsko kršenje ljudskih prava. Na ovaj način, Romi migranti su,

kao i ostali emigranti (ili izbeglice), ljudi koji su napustili svoju domovinu kako bi srednjoročno ili dugoročno postigli bolji standard, ili kojima je bila potrebna hitna zaštita ili azil. [Il. 2, 3]

Statistički podaci o broju Roma zasnovani su na procenama o broju Roma u celoj Evropi, zato što se mnogi od njih ne registruju kao Romi prilikom popisa stanovništva. Štaviše, u ciljnim zemljama se registruje nacionalnost, a ne etnička pripadnost emigranata; zato se broj romskih emigranata u Zapadnoj Evropi jedino može proceniti. Prema nekim procenama 200.000 do 280.000

Roma emigriralo sa Istoka na Zapad, nastanjujući se uglavnom u zemljama susedima bivšeg istočnog bloka, kao što je Nemačka, Austrija i Italija. Upoređujući opšti trend istočno-zapadne emigracije, deo koji se odnosi na Rome je prilično mali.

U nekim zemljama Zapadne Evrope Romi koji su emigrirali tokom proteklih decenija čine značajni deo sveukupne romske populacije. Prema procenama, npr. oko 80 odsto švedskih Roma je iz bivše Jugoslavije, Finske, Poljske, Češke Republike, Slovačke i Mađarske.

BROJ ROMA PO DRŽAVAMA

Country	Total Population	Official Number	Estimate	Country	Total Population	Official Number	Estimate
Albania	3,549,841	1,261	90,000–100,000	Luxembourg	442,972	N/A	100–150
Austria	8,150,835	95	20,000–25,000	Macedonia	2,046,209	43,900	220,000–260,000
Belarus	10,350,194	11,283	10,000–15,000	Moldavia	4,431,570	11,600	20,000–25,000
Belgium	10,258,762	N/A	10,000–15,000	Netherlands	16,171,520	20,000	35,000–40,000
Bosnia-Herzegovina	3,922,205	9,092	40,000–50,000	Norway	4,525,000	356	500–1,000
Bulgaria	7,928,901	370,908*	700,000–800,000	Poland	38,633,912	25,000–30,000	50,000–60,000
Croatia	4,334,142	6,695**	30,000–40,000	Portugal	10,084,245	44,600	45,000–50,000
Cyprus	762,887	N/A	500–1,000	Romania	21,698,181	535,250	1,800,000–2,500,000
Czech Republic	10,264,212	11,716*	250,000–300,000	Russia	145,470,197	152,939	400,000
Denmark	5,352,815	N/A	1,500–2,000	Serbia and Montenegro	10,677,290	143,519**	400,000–450,000
Estonia	1,423,316	N/A	1000–1,500	Slovakia	5,379,455	89,920	480,000–520,000
Finland	5,194,901	10,000	7,000–10,000	Slovenia	1,930,132	2,293	8,000–10,000
France	59,551,227	N/A	280,000–340,000	Spain	40,037,995	325,000–450,000	700,000–800,000
Germany	83,029,536	50,000–70,000	10,000–130,000	Sweden	8,875,053	20,000	15,000–20,000
Greece	10,623,835	150,000–300,000	160,000–200,000	Switzerland	7,283,274	N/A	30,000–35,000
Hungary	10,174,853	190,046	550,000–600,000	Turkey	66,493,970	N/A	300,000–500,000
Ireland	3,840,838	10,891	22,000–28,000	Ukraine	48,760,474	47,914	50,000–60,000
Italy	57,679,825	130,000	90,000–110,000	United Kingdom	59,778,002	90,000	90,000–120,000
Latvia	2,385,231	7,955	2,000–3,500				
Lithuania	3,610,535	N/A	3,000–4,000	Total	795,101,136	2,281,577–2,581,577	6,105,600–8,625,150

BROJ ROMA PO DRŽAVAMA

II. 2 (iz Roma Rights 1/2004, p. 9f)

Izvor: Nacionalni zavodi za statistiku naveđenih država; konsultovani su: CIA Svetska knjiga činjenica (Vašington); Evropska unija, „Redovni izveštaji zemalja kandidata Evropske unije”; vladini izveštaji dati UN Komitetu za eliminisanje rasne dis-

kriminacije; vladini izveštaji dati Komitetu Saveta Evrope o Okvirnoj konvenciji; „N/A” označava da zvanični podaci nisu dostupni. Neke zemlje su dale zvanične procene (vidi npr. Finska, Nemačka, Grčka, Italija, Moldavija, Holandija, Poljska,

Španija, Švedska i Ujedinjeno Kraljevstvo). Izvor za kolonu „procene” su procene nevladinih organizacija date u Liègeoisu i Gheorghiei (1995).

Popis iz 2001.

**MIGRACIJA U SKLOPU
REGRUTOVANJA „STRANIH
RADNIKA”**

Početak 60-ih godina neke zemlje Zapadne Evrope počele su da zadovoljavaju svoju potrebu za radnicima, pre svega, manuelnim, regrutovanjem stranih radnika. Austrija je, npr. otvorila zvaničnu Kancelariju za regrutovanje u Istanbulu 1964. godine. Kao posledica toga, oko sto hiljada ljudi koji su želeli da rade uglavnom kao nekvalifikovani radnici došli su Zapadnu Evropu. [II. 4]

Ovi takozvani strani radnici, koji su uopšteno nazivani „gastarbajteri”

(emigrantski radnici, bukvalno prevedeno „radnici gosti”) u Nemačkoj postoje još od 1968. godine, i regrutovani su najviše iz Španije, Grčke, Turske i Jugoslavije. Značajan deo njih bili su Romi. Najviše ih je došlo iz bivše Jugoslavije koja je, za razliku od ostalih zemalja komunističkog bloka, dozvoljavala slobodu kretanja. Od 1965. godine pa naovamo, jugoslovenske vlasti su zvanično odobrile i kontrolisale radnu emigraciju. Posle nekoliko godina već je bilo moguće da se u Zapadnu Evropu putuje samo s turističkom vizom. Jugoslovenski Romi, najviše iz najsiriomašnjih regiona Srbije, Makedonije i Bosne i Hercegovine emigrirali su u Zapadnu

Evropu, a najveći broj je migrirao u Italiju, Austriju, Nemačku, Francusku i Holandiju. Mnogi od njih bili su zaposleni u fabrikama ili u građevinarstvu, a ostali su radili kao sezonski radnici. Velika većina je već na samom dolasku imala stalno zaposlenje, a ostali su samo iskušavali sreću. Vraćanje u zemlju porokla je bilo uobičajeno, i mnogi Romi su uložili novac koji su zaradili na izgradnju kuća u njihovoj rodnoj zemlji. Čak, iako su prvenstveno imali nameru da u njoj ostanu ograničeno vreme, veza sa zemljom domaćinom postajala je tokom godina snažnija, da bi na kraju odlučili da ostanu u novom domu, u novoj zemlji. [II. 5]

ABRAKADABRA SA STATISTIKAMA ROMA

Opšte je prihvaćeno da verodostojne demografske i socijalne statistike o Romima ne postoje. [...] Razlog za to može se naći u vezi Roma s vladinim organima, i Romi i vlasti nisu imali želje da prikupljaju statistike o Romima. Romi imaju malo razloga da veruju Gadžama (neromima) koji dolaze sa sveskama i upitnicima i koji posećuju njihova naselja. Vlasti i mediji su u najboljem slučaju bili neodlučni [...] Za sada, statistike koje se odnose na Rome su u procepu između pravnih i političkih problema, uključujući zakone o zaštiti podataka, ustavna prava da slobodno izaberu etnički identitet i potrebe za etničkim šifriranim rasutim podacima za antidiskriminacione ciljeve. Treba zabeležiti da Romi u nekim državama ne žele da otkriju svoj identitet. Od zemalja s velikim brojem romskog stanovništva, kao što je Bugarska, u kojoj je jaz između podataka iz popisa i procena relativno mali: procene su samo dupliranje broja iz popisa. [...] Nasuprot tome, češki Romi predstavljaju pravu statističku zagonetku. Dok i vlada i nezavisni izvori procenjuju da oko 300.000 Roma živi u zemlji, na poslednjem popisu (2001) dobijen je broj od od 11.716 [...].

II. 3

(iz Roma Rights 1/2004, p. 8ff.)

II. 4

Dolazak radnika emigranata u Beč, april 1964. godine.

(iz Gürses et al. 2004, p. 92)

Dragan, koji je tradicionalni grnčarski zanat naučio od oca, nikada nije mislio da će ostati u Beču:

„Godine 1970, kada je prvo dete rođeno, Dragan i Mirza otišli su u Austriju da zarade više novca, njihova ćerka je ostala s bakom i dekom u Srbiji. Za drugo dete, rođeno 1971. godine, takođe nije bilo dovoljno mesta u maloj radničkoj kući u Beču. Par je želeo da u Austriji ostane samo kraće vreme,

ali prilika da zarade novac je bila tako primamljiva da Dragan i Mirza (...) još uvek žive u Austriji (...). U međuvremenu, oni su izgradili u Srbiji kuću, koja se više ne koristi. Draganov otac je preminuo, a njegova majka i deca su se preselili u Beč. Oba deteta su se oženila i imaju svoju decu.”

II. 5

(prevod iz Heinschink / Hemetek 1994, p. 181f.)

ODLAZAK NA ZAPAD – PAD „GVOZDENE ZAVESE”

Početna euforija posle pada „gvozdene zaveses” 1989. godine ubrzo je nestala. Uprkos istom pristupu koji su zagovarali Istok i Zapad, na Zapadu je raslo nezadovoljstvo zbog pristizanja takozvanih ekonomskih izbeglica. U političkom smislu, ovaj stav je došao do izražaja u mnogim zemljama Zapadne Evrope kroz postepeno pooštavanje emigracionih zakona i zakona o azilu.

Mnogi ljudi iz bivšeg komunističkog bloka polagali su veliku nadu u stabilnu i bezbednu budućnost na Za-

padu. Politička prekretnica dovela je do ekonomskih promena zbog kojih su mnogi radnici ostali bez posla u velikim državnim neprofitnim kombinatima. Romi su bili među najvećim gubitnicima u periodu tranzicije. Oni su često bili zaposleni kao nekvalifikovani radnici, a gubitkom posla su takođe izgubili nadu u buduće zapošljavanje. Ova ekstremno visoka stopa nezaposlenosti, i do 80-90 odsto u nekim regionima centralne i istočne Evrope, naviše je uticala na Rome.

Takođe, političke promene u bivšem komunističkom bloku dovele su do povećanog nezadovoljstva i rasno motivisanih napada protiv Roma.

Nezadovoljstvo zbog ekonomskih teškoća neki mediji i političari usmerili su ka „Ciganima” koji su im bili lake mete. Češka novina „Express”, npr. upozorila je u članku koji je objavljen 2. jula 1990. godine, da natalitet „Cigana” može izazvati „katastrofu” koja može dovesti do toga da kroz 100 godina zemlja može biti preimenovana u romsku republiku. [II. 8]

Dok su u bivšoj Čehoslovačkoj nasilna dela uglavnom činili skinhedsi, u Rumuniji, Romi su bili mete nasilja sličnog pogromu. Romi su 12. juna 1990. godine, bili žrtve divljajućih rudara koje je u prestonicu pozvao predsednik Ilijesku kako bi zaustavio pro-

Il. 6

Romska kuća u Ploješti de Susu posle pojave nasilja u junu 1991. godine.

(iz Haller 1998, p. 38)

„U okrugu Hargita, u gradu Ploješti de Sus, sa 3.200 stanovnika, od kojih 200 Roma, seljaci su zapalili 28 kuća i ubili jednog Roma 9. juna 1991. godine. Događaji su započeli 6. juna 1991. godine, kada su četvorica Roma prebila Ignácija Daróa, noćnog čuvara, zato što se umešao dok su oni tukli njihovog konja. Neposredno nakon incidenta, rulja je iz osвете prebila dva nevina stara Roma. Jedan od njih, gospodin Ádám Kalányos, kasnije je preminuo od pretrpljenih povreda. U međuvremenu, policija je uhapsila četiri Roma. Dva dana kasnije na periferiji naselja gde su se nalazile kuće romskih porodica pojavio se znak upozorenja, kojim su stanovnici obavješteni da će 9. juna, u nedelju uveče, njihove kuće biti zapaljane. Romi

su obavestili i policiju i seosku opštinu, ali uzalud. Niko nije intervenisao. U nedelju posle podne oni su pobjegli u jednu od štala lokalne zadruga. Organizovana grupa seljaka isekla je električne žice koje vode do romskog naselja (kako bi izbegli kratak spoj koji bi celo selo ostavio bez struje), srušila telefonsku banderu koja spaja to selo sa susednim selom Miercurea Ciuc i onda je svih 28 romskih kuća zapalila. Ostali pogromi desili su se u Vălenii Lăpuşului, okrug Maramureş, 13. avgusta 1991. godine, gde su seljaci spalili osamnaest kuća, i u Cărpinişu, okrug Timiş, 17. marta 1993. godine, gde je uništeno pet kuća. Međutim, mediji su već izgubili interes za temu.”

Il. 7

(iz Haller 1998, p. 37)

test protiv stare političke garde. Deo rulje je otišao u delove naseljene Romima, pretukao stanovnike i uništio njihovu imovinu. Slična situacija bila je i u nekoliko drugih gradova Rumunije, gde su etnički Mađari i Rumuni napali svoje susede Rome. U periodu između 1990. i 1995. godine registrovano je 30 takvih dela, koji su u nekim slučajevima imali i smrtnu ishodu. [Il. 6, 7]

Kombinacija nasilja, diskriminacije i rasizma, loša ekonomska i socijalna situacija, siromaštvo i nepoverenje u javne institucije primorali su

mnoge Rome u istočnoj Evropi da se plaše za svoje živote, zbog čega su i emigrirali. [Il. 9]

Rumunski Romi emigranti činili su značajni deo istočno-zapadne migracije u nedavnoj prošlosti (od 1990). Prema nekim procenama, samo u Nemačku je do 1992. godine izbeglo do 70.000 Roma. Nemačka, kao i druge ciljne države, bila je, između ostalog, atraktivna za one koji su želeli da emigriraju pošto su već tamo živeli njihovi prijatelji ili porodica. Uz to, opšta emigracija iz Rumunije u Nemačku

„DRUŠTVENO NEADAPTIVNA POPULACIJA”

Slovački premijer Vladimir Mečijar, 4. septembra 1993. godine u Spišu, izazvao je negodovanja međunarodnih medija kada je rekao da je „bilo potrebno da se smanji povećana reprodukcija društveno neadaptivne i mentalno zaostale populacije kroz smanjenje porodičnih prihoda”. Naredni zvanični prevod ovog Mečijarovog govora glasi: „Trebalo bi da se smatraju problematičnom grupom oni [Cigani] čija se grupa povećava ... to znači da ako se sada ne pozabavimo s njima, oni će se pozabaviti s nama kasnije ... još jedna stvar koju moramo uzeti u obzir je povećana reprodukcija društveno neadaptivne populacije.”

Il. 8

(skraćeno iz Crowe 1995, p. 66)

Kako je jedan romski intelektualac objasnio šta je bilo okidač emigracije: „Rizik biti Ciganin u Rumuniji 1990. godine ubedio je one kojima je pružena prilika da je prihvate i izbegnu u inostranstvo; možda tamo nije bolje, ali bar se može gajiti nada da od vas samih zavisi da sačuvate svoje dostojanstvo.”

Il. 9

(iz Crowe 1995, p. 147)

započela je istovremeno sa specifičnim politikama povratka za nemačke naseljenike u Transilvaniji i Banatu (samo 1990. godine oko 80.000 Saksonaca i Švaba napustilo je Rumuniju). Druga popularna ciljna zemlja bila je Francuska. Obe zemlje su imale mali broj rumunskih romskih emigranata već 80-ih godina, koji su zatražili azil, ali čiji je status ostao nejasan. Početkom 90-ih, zabeležen je dolazak nekoliko stotina Roma u francuske gradove Rube, Tuluz ili Nanter, ali u mnogim slučajevima oni su ponovo proterani.

II. 10
Naslovna strana nemačkog časopisa „Der Spiegel”
od 3. septembra 1990. godine glasi: „Azil u Nemačkoj? Cigani”.
(iz Der Spiegel 36/1990)

Časopis „Der Spiegel” izveštava o agresivnosti nemačkog naroda prema „talasu ciganskih emigranata”: „... već se u ponekim gradovima podigla panika, kao što je Sarland Lebah. Kako bi se zaštitilo stanovništvo od 1.400 Cigana koji žive u ovom gradu i traže azil, a u kom živi samo 22.000 stanovnika, gradonačelnik je blokirao većnicu i javni bazen. U Botropu, lokalno stanovništvo je pokušalo da spreči postavljanje ciganskog šatorskog naselja tako što je sedelo na zem-

Porast broja rumunskih Roma u Zapadnoj Evropi, kao i opšta istočno-zapadna migracija, imali su jak uticaj na povećano vraćanje sa granica. Ovaj proces je kao posledicu imao uvođenje viznih režima i sve rigoroznijih emigracionih zakona i zakona o azilu. Neke zemlje su potpisale bilateralne sporazume o readmisiji emigranata, koji su manje ili više otvoreno bili usmereni protiv „siromašnih izbeglica” i rezultirali proterivanjem velikog broja Roma. U novembru 1992. godine, bilateralni sporazum o readmisiji između Nemačke

i Rumunije stupio je na snagu i omogućio je proterivanje Roma kojima nije odobren azil. Ovaj primer je sledila i Francuska 1994. godine.

U Austriji, već 1990. godine bile su uvedene vize za rumunske turiste. Takođe, tranzitne zemlje kao što su Poljska, bivša Čehoslovačka i Mađarska još više su otežale ulazak. Uz to, one su potpisale odgovarajuće sporazume sa ciljnim zemljama, npr. Češka Republika s Nemačkom 1994. godine. Mnogi emigranti su vraćeni „nazad” u njihovu zemlju porekla ili u tranzitne zemlje.

NEMIRI U MAĐARSKOJ I „PRAŠKO PROLEĆE”

Tokom nemira u Mađarskoj 1956. godine 150.000 ljudi napustilo je Mađarsku. Među njima bilo je mnogo Roma, naročito porodica Lovara, koji su prihvaćeni uglavnom u Austriji. Takođe, dolazak ruskih tenkova u bivšu Čehoslovačku 1968. godine („Praško proleće”) izazvalo je talas emigracije zbog kojeg je nekoliko stotina Roma emigriralo, delimično preko Austrije, za Švedsku.

II. 12

ODJEDNOM STRANCI ILI APATRIDICI

Posle razdvajanja Čehoslovačke 1992. godine, Češka Republika je donela novi zakon o državljanstvu, koji je veliku većinu Roma preko noći pretvorio u strance ili apatride. Prema novom zakonu, svako ko nije imao češko državljanstvo do 1945. godine, morao je da podnese zahtev za njegovo dobijanje. Nasuprot tome, u Slovačkoj, svi građani sa čehoslovačkim državljanstvom mogli su da izaberu slovačko. Skoro 95 odsto čeških Roma došlo je iz Slovačke, mnogi od njih, kao i njihova deca, rođeni su u Češkoj, i nisu mogli da ispune kriterijum za dobijanje češkog državljanstva, i postali su stranci ili apatridi u svojoj sopstvenoj državi.

II. 13

U Herfordu, obazrivi građani su objavili da će osnovati „miliciju” protiv Cigana. I u Esenu, dok se nezadovoljstvo građana povećavalo, susedna mesta gde su Cigani tražili azil su čak, kako policija izveštava, sklopila gangsterske i huliganske paktove. Naime, oni su želeli da daju i po 5.000 nemačkih maraka radikalnim desničarima skinhedsima kako bi napadali neželjene susede ...”

II. 11 (prevod iz Der Spiegel 36/1990, p. 35)

U Zapadnoj Evropi, emigracija Roma iz istočne Evrope privukla je veliku pažnju medija i politike. Mit o lutajućim, nomadskim „Ciganima” činio se pogodnim za „intenziviranje debate o migraciji”. Neki nemački mediji isticali su da je zemlja „preplavljena” „Ciganima” iz istočne Evrope, koji su generalno bili svrstani u kategorije „ekonomskih izbeglica” i „siromašnih azilanta”. [II. 10, 11]

Početkom 90-ih godina, radikalna desničarska omladina počinila je napade na azilante u mnogim ne-

II. 14

U češkom gradu Usti nad Labem, gradonačelnik je podigao zid dug 65 m i visok 1,8 m koji je razdvajao Rome i nerome, u oktobru 1999. godine; na slici je prikazano rušenje zida istog meseca zbog međunarodnog protesta.

(Romano Centro 27/1999)

STOPA SMRTNOSTI DECE I NOVOROĐENČADI U RUMUNIJU

(Stopa smrtnosti dece i novorođenčadi na 100 porodaja)

ETNIČKA GRUPA	SMRTNOST NOVOROĐENČADI (od 0 do 1 godine)	SMRTNOSTI DECE (1 do 4 godine)	UKUPNO SMRTNOST DECE I NOVOROĐENČADI (0 do 4 godine)
Rumuni	27.1	1.1	28.2
Mađari	19.8	0	19.8
Romi	72.8	7.2	80.0

II. 15

SIROMAŠTVO I ETNIČKA PRIPADNOST

(U slučaju Bugarske i Rumunije)

ETNIČKA GRUPA	Udeo određene etničke grupe u ukupnom broju stanovništva (u procentima)	Granica siromaštva (procenat određene etničke grupe ispod granice siromaštva)	Dubina siromaštva (procenat udela ispod granice siromaštva)
Bugari	83.6	31.7	8.5
Bugarski Turci	8.5	40	12.8
Romi	6.5	84.3	46.6
Ostali	1.4	46.9	15
Ukupno Bugari	100	36	11.4
Rumuni	89.8	29.7	7.3
Mađari	6.8	28.4	6.7
Romi	2.3	78.8	33.2
Ostali	1.1	32.6	8.0
Ukupno Rumuni	100	30.8	7.9

II. 16

mačkim gradovima. U Rostoku, Hagenu, Lebahu, Botropu, Herfordu, Esenu, Lajpcigu i drugim mestima počinjena su nasilna dela, ponekad čak i pljačkanja. Romi su takođe bili njihova meta.

U Zapadnu Evropu nisu pobešli samo Romi iz Rumunije. U celoj centralnoj i istočnoj evropskoj oblasti talas migracije Roma započeo je posle otvaranja Istoka. Romi iz Bugarske, Češke Republike, Slovačke, Mađarske ili Polj-

ske nadali su se novom početku na Zapadu. Međutim, za mnoge put je završen u prihvatnim centrima, ponekad čak i ne u ciljnoj državi, nego u tranzitnim zemljama kao što su Poljska, Mađarska ili bivša Čehoslovačka. [II. 13]

TRAŽENJE POLITIČKOG AZILA – MIGRACIJA SREDINOM 90-IH GODINA

Sa intenzivnijom kontrolom granica, sa sve rigoroznijim emigracionim zakonima i širom mrežom sporazuma o readmisiji između ciljnih zemalja i zemalja porekla, prvi talas migracije iz istočne Evrope je utihnuo. Međutim, sredinom devedesetih, pojavljivanje malih grupa Roma iz Bugarske, Češke Republike, Poljske, Rumunije ili Slovačke privuklo je veliku pažnju medija i politike u zemljama kao što su Belgija, Finska, Francuska, Kanada, Norveška, Švajcarska i Velika Britanija.

U stvari, ovu pažnju izazvale su relativno male grupe, ne više od nekoliko stotina ljudi godišnje. Povodi za demonstracije protiv ovih emigranata mogu se pronaći u duboko ukorenjenim predrasudama o Ciganima, i u očiglednom prisustvu ovih izbeglica koji nisu, za razliku od drugih Roma, putovale same, već u manjim porodičnim grupama.

Razlozi za ovu borbu u mnogim slučajevima bili su nasilna dela skinhedsa, nedostatak sigurnosti zbog napada desničara, diskriminacija, maltretiranje lokalnih vlasti i policije, siromaštvo, nezaposlenost i nedostatak mogućnosti za obrazovanje. [II. 14-16]

Samo se u nekim slučajevima davao azil prema Ženevskoj konvenciji,

zbog toga što se ozbiljna kršenja ljudskih prava, diskriminacija i rasizam nisu smatrali otvorenim političkim progonom. Uz to, zemlje porekla su smatrane „bezbednim trećim zemljama” i tvrdilo se da čak pri masovnoj diskriminaciji nije bilo slučajeva u kojima je država vršila progon. [II. 19]

Većina ciljnih zemalja reagovala je na ovu emigraciju uvođenjem uslova za izdavanje viza. Godine 2001. Velika Britanija je postavila neke graničare na praškom aerodromu, kako bi sprečila buduće izbeglice da emigriraju. S druge strane, činjenica da je Francuska dala politički azil mađarskim Romima 2001. godine, izazvala je neugodno osećanje među Mađarima i bacila loše svetlo na Mađarsku politiku prema manjinama.

POPISANI KAO „OSTALI”

U popisu stanovništva iz 1991. godine, u Bosni i Hercegovini, jedino su četiri velike nacionalne grupe – Bošnjaci, Srbi, Hrvati i Jugosloveni – detaljno registrovani. Romi su se ubrajali u „ostale” i njihov broj je iznosio oko 8.900. Međutim, procenjuje se da je u Bosni i Hercegovini pre rata bilo od 40.000 do 60.000 Roma. Ovaj broj preuzele su i međunarodne organizacije, što je dovelo do toga da se skoro i nije posvećivala pažnja sudbini Roma ili njihovim mogućnostima za povratak.

II. 17

(vidi European Commission against Racism and Intolerance 2004, Report on Bosnia and Herzegovina, p. 26f.)

„NAJGORE JE KAD STE RAZDVOJENI“

„Ponekad bih u korpi ponela decu sa mnom na polje gde sam kopala i radila. A sada smo sve izgubili. Moramo da tražimo i molimo. A sada moramo da odemo u treću zemlju kako bismo spasili naše živote i živote naše dece. Da li je do toga moralo da dođe? Meni je mnogo teško što su mi deca otišla u Ameriku. Najgore je što nismo zajedno. Moja deca, moje snaje, moji unuci su otišli. Gde god da idem plačem, i plačem. Kada će se oni vratiti, možda nikad, možda ih više nikad neću videti. Kada odem da se prijavim za emigraciju, a oni mi kažu da ne mogu da idem, odgovoriću im: Bolje da me ubijete, nego da mi kažete da ne mogu da idem ...”

Gospođa Mehić, 55 godina, iz Bijeljine, Bosna i Hercegovina, izbeglica u Berlinu.

II. 18

(prevod iz Mihok 2001, p. 133)

II. 15

Deca rođena u Rumuniji između jula 1994. i jula 1999. godine

II. 16

Siromaštvo i etnička pripadnost, slučaj Bugarske i Rumunije, 1997. godine

(iz United Nations Development Program (1999)

Reproductive Health Survey: Romania, draft)

Godine 1997. TV emisija o uspešnoj emigraciji romske porodice u Kanadu izazvala je emigraciju čeških Roma koji su želeli da prate ovaj primer. Neki češki gradonačelnici su u tome videli priliku da se reše romske populacije, i davali su besplatne karte u jednom pravcu onim Romima koji su želeli da emigriraju.

II. 19

RAT U BIVŠOJ JUGOSLAVIJI KOJI JE DOVEO DO IZBEGLIŠTVA

Prema procenama, do sredine 90-ih godina skoro pola miliona ljudi pobešlo je od haosa u bivšoj Jugoslaviji. Čak, iako broj Roma među izbeglicama nije poznat, veoma je verovatno da ih je među njima bilo mnogo. Deset hiljada Roma je pobešlo od rata u Bosni i Hercegovini od 1991. do 1995. godine i zatražilo politički azil u Austriji, Italiji, Švedskoj, Velikoj Britaniji i Švajcarskoj. [II. 17]

Mnogi su pobešli jer su bili uplašeni da će se naći između dve zaraćene strane, ili zato što su živeli u oblastima gde su se borili. Rome su odbile obe strane. Uz to, neki od bosanskih Roma su bili muslimani, pa su bili u još težem položaju. Na primer, stanovnici relativno velikog romskog naselja u Bijeljini (Bosna i Hercegovina) koje je imalo oko 8.000 ljudi, skoro su u potpunosti oterani. U mnogim

slučajevima, cela zajednica je zajedno pobešla. Pojedine porodice su otišle u zemlje gde su već imale rodbinu ili prijatelje. U Nemačkoj su „tolerisani” i na neodređeno vreme im je bio regulisan pravni status.

Do sada, povratak manjina u Bosnu i Hercegovinu je otežan, ako ne i nemoguć zbog nerešene distribucije imovine i zakonskih garancija. Međutim, u Nemačkoj su krajem 90-ih godina preduzete mere za dobrovoljni povratak ljudi. Izbeglice su vraćane u Bosnu i bez njihovog pristanka - u zemlju posle rata organizovanu na principu etničke pripadnosti u kojoj za Rome nije bilo mesta. [II. 18]

Kosovski sukob pokrenuo je novi talas emigracije. Posle zaoštavanja sukoba u leto 1998. godine, stotine hiljada kosovskih Albanaca i Roma je proterano. Povratak Albanaca u junu 1999. godine, izazvao je novi talas bekstva Roma. Posle intervencije NATO trupa, veliki deo albanske populacije i albanskih ekstremista okrenuo se protiv Roma,

Egipćana i Aškalija, bez obzira na to što su oni bili primorani da zajedno s njima beže. Ovo „etničko čišćenje” odigralo se pred očima međunarodne zajednice. Od 14.000 do 19.000 romskih domova i 75 naselja na Kosovu je potpuno uništeno. Od 150.000 Roma, Egipćana i Aškalija na Kosovu, 80 odsto bilo je primorano da pobeže. Većina je pobešla u susedne zemlje i regione bivše Jugoslavije, najviše u Srbiju i Crnu Goru i Makedoniju, ostali u Zapadnu Evropu ili u SAD. Dok su u trećim zemljama obično bili smeštani u prihvatne centre, u Srbiji i na Kosovu oni su bili samo „interno raseljena lica”.

Do današnjeg dana, za mnoge izbeglice povratak je nemoguć zbog opasnosti po život. Simbol razarajućeg uticaja koji je sukob imao na postojeću zajednicu Roma na Kosovu je Romska mahala (okrug s najvećim brojem naseljenih Roma) u Mitrovici (u kojoj je pre rata živelo oko 8.000 ljudi), gde nijedna kuća nije obnovljena.

“TE PUČLAN MAN, SO SIUM ME ...” – „AKO ME PITATE ŠTA SAM JA...”

„Ako me pitate šta sam ja i šta osećam, onda sam ja Rom. Ponekad bih želeo da imam svoju državu zato što nigde ne pripadam. Kada imamo velike romske sastanke, kažu mi: Ti

si Nemac. To je tačno. Ne znam šta da radim s tradicijom. Ja sam moderan čovek. Ali u mojim venama teče romska krv. Ja sam ponosan što sam Rom.”

Demir R., rođen 1981. godine, imao je 13 meseci kada je njegova porodica napustila Kosovo i došla u Frajburg u Nemačkoj.

Il. 20 (prevod iz Birgin / Wiczorek 2005, p. 36)

BITI EMIGRANT U STRANOJ ZEMLJI

U zemljama domaćinima većina emigranata morala je da se suoči sa sasvim novim početkom. Oni su morali da se prilagode potpuno novom okruženju, jeziku i kulturi. Boravišne dozvole romskih emigranata u Zapadnoj Evropi se razlikuju. Mnogi Romi koji su stigli 60-ih godina kao „strani radnici” već imaju stalnu boravišnu dozvolu ili državljanstvo, njihova deca su se već rodila u novoj domovini. Ostali su se opredelili za radne dozvole i stalan boravak, zadržavajući svoje originalno državljanstvo i održavajući jaku vezu s državama svog porekla. Njihova deca odrasla su između dve kulture. Dok su se kulturne tradicije održale u porodičnom krugu, gde se govorio romski (romani) i jezik države porekla, oni su u škola-

ma socijalizovani na jeziku i kulturi njihovog novog doma. Sukob različitih kulturnih vrednosti oslabio je kontakte unutar porodice izazvan migracijom, a krhke porodične strukture dovele su do dezintegracije starih tradicija. Isto se odnosi i na romski jezik (romani), koji je u upotrebi samo u krugu porodice i nije podržan spoljnim obrazovnim merama – predmet je ekstremnog pritiska asimilacije. [Il. 20]

Situacija je još teža za one koji nemaju stalnu boravišnu dozvolu, kao i za one koji su zatražili politički azil početkom 90-ih godina. Rigorozniji zakoni o azilu i privremene ili ograničene boravišne dozvole izazvali su im nesigurnost i strah da mogu biti proterani u njihove države porekla. To se najviše odnosilo na romske izbeglice iz Bosne i Hercegovine, Makedonije ili Kosova. Smešteni u izbegličke kampove i druge privremene smešta-

je, jedino što su imali - ako su uopšte imali - jesu ograničene mogućnosti za rad i početak novog života.

Romi iz istočne Evrope koji su tražili azil sredinom 90-ih godina u sklopu manjih migracionih kretanja retko su dobijali azil ili bilo kakav pravni status. Najčešće, oni su morali da ponovo napuste zemlju.

Promenjena međunarodna svest o „romskom pitanju” pojačala je pritisak na mnoge istočne, ali i zapadne evropske zemlje da razmotre svoje politike prema manjinama. Između ostalog, to je dovelo do širenja priznavanja Roma kao etničke manjine i dodele manjinskih prava, uključujući promotivne mere, uglavnom, u oblasti obrazovanja, jezika, i kulture. Međutim, podrška manjinama i ova prava davana su najčešće ranije naseljenim grupama Roma, bez obzira na to što su nove emigrantske grupe već dobile državljanstvo.

Bibliografija

Birgin, Ursula / Wiczorek, Monika (2005) *Vakeres Romanes? E Romane therne chive vakeren taro plo jivdipa. Sprichst Du Romanes? Roma-Jugendliche erzählen ihr Leben.* Freiburg: IbiS | **Crowe, David M. (1995)** *A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia.* London / New York: I. B. Tauris Publishers | **Gürses, H. / Kokoj, C. / Mattl, S. (eds.) (2004)** *Gastarbajteri. 40 Jahre Arbeitsmigration.* Wien: Mandelbaum Verlag | **Haller, István (1998)** *Lynching is not a crime: mob violence against Roma in post-Ceausescu Romania.* In: *Roma Rights, Quarterly Journal of the European Roma Rights Centre.* Spring 1998, pp. 35-42 | **Heinschink, Mozes F. / Hemetek Ursula (eds.) (1994)** *Roma: das unbekannte Volk. Schicksal und Kultur.* Wien: Böhlau Verlag | **Mihok, Brigitte (2001)** *Zurück nach Nirgendwo. Bosnische Roma-Flüchtlinge in Berlin.* Berlin: Metropol-Verlag | **Ringold D. / Orentstein M. / Wilkens E. (2005)** *Roma in an Expanding Europe. Breaking the Poverty Cycle (A World Bank Study).* Washington D.C.: The World Bank | **Roma Rights, Quarterly Journal of the European Roma Rights Center, 1/2004.** Budapest (see <http://www.errc.org>) | **United Nations High Commissioner for Refugees (2000)** *Roma Asylum-Seekers, Refugees and Internally Displaced.* Geneva: UNHCR